

УДК 657.4

ОБЛІК ПОТОЧНИХ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ: ПРОБЛЕМИ ТА ШЛЯХИ ЇХ ВИРІШЕННЯ

І. П. Шахієва

студентка 6 курсу, група ОАм-613, навчально-науковий інститут економіки та менеджменту
Науковий керівник – к.е.н., доцент Т. О. Ровенець

*Національний університет водного господарства та природокористування,
м. Рівне, Україна*

У статті розглянуто сучасні підходи щодо визначення, визнання, оцінки та класифікації поточних зобов'язань підприємства. Проаналізовано методичні засади відображення поточних зобов'язань у системі бухгалтерського обліку та фінансовій звітності, виокремлено основні проблеми та розроблено практичні рекомендації щодо їх вирішення.

Ключові слова: поточні зобов'язання, умови визнання, оцінка зобов'язань, класифікація зобов'язань, облік короткострокових зобов'язань.

В статье рассмотрены современные подходы к определению, признания, оценки и классификации текущих обязательств предприятия. Проанализированы методические основы отражения текущих обязательств в системе бухгалтерского учета и финансовой отчетности, выделены основные проблемы и разработаны практические рекомендации по их решению.

Ключевые слова: текущие обязательства, условия признания, оценка обязательств, классификация обязательств, учет краткосрочных обязательств.

The article considers the modern approaches in relation to concerning and confession, estimation and classification of current liabilities of enterprise. The methodical principles of displaying current liabilities in the accounting and financial reporting system are analyzed. The main problems are highlighted and practical recommendations for their solution are developed.

Keywords: current liabilities, terms of confession, estimation of liabilities, classification of liabilities, accounting of current liabilities.

В процесі господарської діяльності підприємств активізуються їхні економічні взаємовідносини з іншими суб'єктами ринку, в тому числі фізичними особами та державними органами, які зумовлюють виникнення зобов'язань, зокрема поточних. Будучи джерелом формування та фінансування активів, останні виконують важливу роль у господарській діяльності підприємств. Здійснюючи суттєвий вплив на фінансову стійкість і платоспроможність суб'єктів господарювання, поточні зобов'язання з огляду на динамічний характер потребують ефективного управління грошовими потоками, а також контролю за фактичним станом розрахунків. Це уможливлується на основі достовірної, якісної та адекватної інформації про поточні зобов'язання, яка формується в системі бухгалтерського обліку.

Дослідженню поточних зобов'язань присвячені роботи вітчизняних та зарубіжних вчених: С. Л. Берези, О. С. Бородкіна, Б. І. Валуєва, І. О. Власової, О. Н. Волкової, С. Ф. Голова, Н. М. Грабової, Н. М. Давиденка, І. А. Єфремова, В. П. Завгороднього, Л. М. Кіндрацької, М. Я. Коробова, В. М. Костюченко, М. В. Кужельного, А. М. Кузьмінського, Н. М. Малюги, В. В. Палія, В. В. Панкова, О. А. Петрик, М. С. Пушкаря, Б. Райана, Г. В. Савицької, С. В. Свірко, В. Г. Швеця, В. О. Шевчука, А. Д. Шеремета.

Критичний аналіз наукових праць провідних вчених та практики господарської діяльності свідчить про те, що окремі теоретичні положення щодо тлумачення поточних зобов'язань є дискусійними, а низка важливих аспектів визначення, класифікації, визнання, оцінки, методики їх обліку потребують уточнення та подальшого вдосконалення.

Метою даної публікації є дослідження теоретичних аспектів та методичних засад обліку поточних зобов'язань в сучасних умовах господарювання і розробка практичних рекомендацій щодо їх удосконалення.

Основними завданнями публікації є:

- визначення існуючих проблем щодо відображення поточних зобов'язань підприємств в обліку в ході дослідження їх методики;
- розробка практичних рекомендацій щодо удосконалення методики обліку поточних зобов'язань.

В процесі господарювання кожне підприємство повинно володіти засобами, які мають відповідні джерела їх утворення: власні або залучені. Залучені джерела формування господарських засобів, іншими словами зобов'язання – важливий елемент балансу. Сукупна оцінка окремих видів зобов'язань використовується для визначення рівня платоспроможності підприємства, його загальної та швидкої ліквідності. Тому статті зобов'язань у балансі відіграють важливу роль в аналітичних процедурах, що здійснюються як зовнішніми, так і внутрішніми користувачами фінансової звітності, а отже, безпосередньо впливають на ефективність прийнятих управлінських рішень.

Зобов'язання, що відображаються в бухгалтерському обліку, мають юридичний та економічний зміст. Як юридична категорія господарське зобов'язання – це господарські відносини, що регулюються правом. В силу цих відносин одна сторона уповноважена вимагати від іншої здійснення господарських операцій: передачі майна, виконання робіт, надання послуг тощо, а інша сторона зобов'язана виконувати вимоги щодо предмету зобов'язання і має при цьому право вимагати відповідну винагороду – сплату грошей, зустрічні послуги тощо [1, С. 18]. Тобто зобов'язання – це заборгованість підприємства іншим підприємствам, організаціям та особам, яка виникає внаслідок здійснення фірмою різних угод. Заборгованість передбачає сплату в майбутньому грошима, товарами або іншими послугами. Юридичним джерелом договірних господарських зобов'язань є господарський договір. Цивільний кодекс України називає господарський договір однією з найпоширеніших підстав виникнення зобов'язань [2].

В бухгалтерському обліку поняття «зобов'язання» вужче, ніж в цивільному законодавстві: зобов'язання характеризуються як оформлені договором цивільно-правові відносини, в силу яких одна сторона зобов'язана здійснити на користь іншої сторони певні дії або утриматись від певних дій, та як сума коштів, яка повинна бути сплачена на певну дату в майбутньому, або існуючі (завдяки минулим операціям чи подіям) зобов'язання підприємства щодо передачі певних активів чи надання послуг іншому підприємству у майбутньому. Зобов'язання існує тільки тоді, коли йому відповідає нормативно-правовий документ [1, С. 19].

Відповідно до НП(С)БО 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності», зобов'язання – це заборгованість підприємства, що виникла внаслідок минулих подій і погашення якої в майбутньому, як очікується, призведе до зменшення ресурсів підприємства, що втілюють в собі економічні вигоди [3]. Подібне визначення наведене в Законі України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» та П(С)БО 11 «Зобов'язання» [4; 5].

Методологічні засади формування в бухгалтерському обліку інформації про зобов'язання та її розкриття у фінансовій звітності визначає П(С)БО 11 «Зобов'язання» [5]. Відповідно до П(С)БО 11 зобов'язання визнається, якщо його оцінка може бути достовірно визначена та існує ймовірність зменшення економічних вигод у майбутньому внаслідок його погашення. Якщо на дату балансу раніше визнане зобов'язання не підлягає погашенню, то

його сума включається до складу доходу звітнього періоду.

С. Голов та М. Пушкар розширюють умови визнання зобов'язань, ґрунтуючись на визначених у П(С)БО 11. М. Пушкар до таких умов зараховує: зобов'язання, відображені в теперішньому часі, які вони є наслідком минулих фактів господарського життя (отримані запаси, послуги, завдана шкода, за яку підприємство несе відповідальність); підприємство визнає необхідність майбутніх платежів кредиторам з метою надалі підтримувати господарські зв'язки з ними відповідно до нормального ходу підприємницької діяльності; зобов'язання має бути виконано незаперечно, але майбутні платежі мають імовірний характер, оскільки підприємство може мати ускладнення з платежами; терміни виконання зобов'язань можуть бути визначені, але точна дата невідома; суб'єкт, стосовно якого виникли боргові зобов'язання, має бути ідентифікований як особа чи група осіб, хоча в момент реєстрації зобов'язання суб'єкт міг бути неідентифікованим [6, С. 54]. Таким чином, враховуючи сутність та специфіку зобов'язань, доцільно розширити умови їх визнання в обліку.

Для повного висвітлення інформації про поточні зобов'язання в бухгалтерському обліку важливою умовою є правильна їх класифікація. У міжнародних та національних стандартах бухгалтерського обліку поняття зобов'язань трактуються ідентично, а от класифікація має свої розбіжності, як в законодавчих актах, так і у поглядах вчених.

Відповідно до П(С)БО 11 «Зобов'язання» зобов'язання класифікують на: довгострокові та поточні зобов'язання; непередбачені зобов'язання та доходи майбутніх періодів [5]. НП(С)БО 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності» визначає поточні зобов'язання як зобов'язання, що будуть погашені протягом операційного циклу підприємства або повинні бути погашені протягом 12 місяців, починаючи з дати балансу [3].

Переважна більшість науковців класифікують зобов'язання за терміном та фактом їх погашення, що базується на вітчизняних стандартах бухгалтерського обліку України. Проте, цей підхід не передбачає чіткого визначення класифікаційних ознак заборгованості. Для вирішення зазначеної проблеми виникає необхідність у розробці комплексного підходу до класифікації зобов'язань, що буде враховувати специфіку окремих видів заборгованості.

Наприклад, для забезпечення надання єдиної загальної класифікації зобов'язань як у науковій бухгалтерській літературі, так і у нормативно-правовій С.І. Травінська пропонує поділ поточних зобов'язань за відповідними критеріями, зокрема: умовами виникнення, співвідношенням прав і обов'язків суб'єктів, визначеністю предмета виконання зобов'язання, за характером взаємозв'язку, за складністю погашення, за часом виникнення, за способом погашення, за можливістю оцінки, за строком погашення, за вартістю, за об'єктом зобов'язання, за формою залучення, за видом діяльності [7].

Оскільки основну частину у структурі поточних зобов'язань становить поточна кредиторська заборгованість за товари, роботи, послуги, для раціонального та своєчасного контролю і управління нею доцільно вести аналітичний облік за певними групами. При цьому варто брати до уваги такі ознаки, як термін погашення та виконання умов погашення.

За терміном погашення заборгованість підприємства доцільно поділити на три групи:

- заборгованість, термін погашення якої не настав;
- відстрочена заборгованість;
- прострочена заборгованість.

Ще одним з дискусійних питань обліку зобов'язань підприємств є достовірність та об'єктивність їх оцінки. Оцінка суттєво впливає на загальний обліковий процес, оскільки завдяки їй можна отримати достовірні дані про наявні ресурси підприємства, достовірну звітність і, як результат, ефективно управляти господарською діяльністю. Зобов'язання традиційно оцінюються сумою коштів, необхідною для погашення заборгованості, або в умовах ринку вартістю товарів і послуг, які потрібно представити. Відповідно до принципу бухгалтерського обліку та фінансової звітності обачності в обліку слід застосовувати такі методи оцінки, які запобігатимуть завищенню оцінки активів і доходів та заниженню оцінки

зобов'язань і витрат суб'єктів господарювання. Отже, зобов'язання необхідно оцінювати таким методом, який би не занижував їхню суму. Завдяки дії принципу безперервності оцінку зобов'язань підприємства здійснюють виходячи з припущення, що його діяльність триватиме й надалі. Відповідно до П(С)БО 11 «Зобов'язання» з метою визначення вартості поточних зобов'язань для відображення в балансі використовують оцінку за сумою погашення. Сума погашення – недисконтована сума грошових коштів або їх еквівалентів, яка, як очікується, буде сплачена для погашення зобов'язання в процесі звичайної діяльності підприємства (для оцінки поточних зобов'язань) [5]. Разом з тим, короткострокові кредити банків, на думку науковців, варто оцінювати за теперішньою вартістю, оскільки при отриманні кредиту виникають зобов'язання як за основною сумою боргу, так і за нарахованими відсотками. Нараховуючи відсотки за кредит, підприємство збільшує не тільки свої поточні зобов'язання, але й фінансові витрати. Оцінювання даного виду поточних зобов'язань за теперішньою вартістю дозволить уникнути неправильного відображення нарахування і сплати відсотків у бухгалтерському обліку та викривлення реального фінансового стану підприємства. Кредиторську заборгованість за товари, роботи, послуги, як зазначає Миронова Ю. Ю., доцільно оцінювати за поточною вартістю придбання, оскільки вона враховує чинник інфляції і динаміку цін, але дана умова обов'язково повинна бути зазначена у договорі купівлі-продажу [8].

Нині гостро постає питання своєчасності проведення розрахунків між суб'єктами господарської діяльності, тобто погашення поточних зобов'язань. Порушення строків погашення поточних зобов'язань призводить до їх накопичення та знецінення грошових коштів для кредиторів, що негативно впливає на фінансовий стан підприємств. Вирішення даної проблеми можливе за умов ефективного управління поточними зобов'язаннями на підставі облікової інформації. У зв'язку з цим виникає необхідність вдосконалення теоретичних і методичних аспектів визнання, класифікації, документування, оцінки та відображення поточних зобов'язань у системі бухгалтерського обліку. Зокрема, залишаються не до кінця вирішеними питання визначення і визнання зобов'язань у вітчизняній практиці. Класифікація зобов'язань відповідно до національних стандартів свідчить про необхідність розробки комплексного підходу, що буде враховувати специфіку окремих видів заборгованості. Остаточно не досліджене та потребує подальшого вивчення питання оцінки зобов'язань та її відображення в бухгалтерському обліку. Розв'язання цих проблем дасть можливість знизити негативний вплив різноманітних факторів та покращити майбутній фінансовий стан підприємства.

Список використаних джерел:

1. Шевчук С. Визнання та оцінка зобов'язань у бухгалтерському обліку і фінансовій звітності / Світлана Шевчук // Бухгалтерський облік і аудит. – 2016. – № 6. – С. 18–23.
2. Цивільний кодекс України : Кодекс України від 16.01.2003 р. № 435–IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=43515&test=dCCMfOm7xBWMf8IEZiDJLBiIHdIN.sFggkRbI1c>.
3. Національне Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності» : наказ Міністерства фінансів України від 07.02.2013 № 73. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0336-13>.
4. Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні : Закон України від 16 липня 1999 року № 996–XIV–ВР [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/996-14>.
5. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 11 «Зобов'язання» : наказ Міністерства фінансів України від 31 січня 2000 року № 20 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://buhgalter911.com/normativnaya-baza/instr-plan-rah/standart-buhgalterskogo/pologhennya-standart-buhgaltersykogo-1021476.html>.
6. Самохвал Н. П. Місце поточних зобов'язань в системі бухгалтерського обліку підприємства [Електронний ресурс] / Н. П. Самохвал. – Режим доступу: http://www.economy.in.ua/pdf/9_2011/17.pdf.
7. Травінська С. І. Класифікація поточних зобов'язань в законодавстві та бухгалтерському обліку [Електронний ресурс] / С. І. Травінська. – Режим доступу: http://bukuniver.edu.ua/Applications/zbirnik/n6/31_Klas.pdf.
8. Миронова Ю. Ю. Підходи щодо сутності, класифікації та оцінки поточних зобов'язань у системі бухгалтерського обліку підприємства [Електронний ресурс] / Ю. Ю. Миронова, Ю. М. Бацман, В. В. Яценко. – Режим доступу: http://visnyk-onu.od.ua/journal/2016_21_5/44.pdf.